

(Fotók: Martinovics Tibor)

Amíg másokkal voltunk

Szilasi Lászlóval Ladányi István beszélget

Jó estét kívánok, szeretettel köszöntök mindenkit a Jókai-villában, és külön köszöntöm beszélgetőtársamat, Szilasi Lászlót, akivel nagyon régóta ismerjük egymást, és többször beszélgetünk, bár nyilvánosság előtt nem nagyon szoktunk. A beszélgetésünk tárgya, Jókai kapcsán elsősorban az Amíg másokkal voltunk kisregénytriptichonja, és talán illene a Jókaival foglalkozó középső kisregényre koncentrálnunk majd, de nem fogunk kizárólag erre szorítkozni. Első kérdésként azt tenném fel, amire egyszer nagyon pozitívan reagáltál. Mikor az első regényedet, a Szentek hárfáját megírtad, volt Veszprémben egy beszélgetésünk, és ekkor nagyon pozitívan beszéltél magáról a regényírásról. Ez maradt meg bennem abból a beszélgetésből a legintenzívebben, hogy ilyen rajongással beszéltél a regényírás euforikus élményéről. Azóta írtál még néhány könyvet. Eufória-e a regényírás továbbra is?

Jó estét kívánok, nagyon szépen köszönöm, hogy itt lehetek. Hát nagyon meglepett, hogy a regényírás mennyire megváltoztatja a tudatot. Ez egy tudatmódosító dolog. Ajánlom mindenkinek, írjon regényt.

nem olcsó buji

Tök jó. És nem kerül sokba. Nem kerül annyiba, mint a kábítószer vagy az alkohol, nem is beszélve a nőkről; tehát igen. Módosítja a tudatot, és olcsón. És ez a mai napig így van. Fantasztikus dolog, és elviszi az embert abba, amit úgy mondanak, hogy 'flow'. Van az időnek egy másfajta kezelése akkor. Telik az idő, nem múlik. Ahogy Pongrácz Tibor barátom mondta, aki Heideggert magyaráította vagy adja ki, hogy telik, nem múlik. Továbbra is nagyon lelkes vagyok. Amikor tudok lelkes lenni. Mert azért kell hozzá ihlet. Azt figyeltem ki, hogy nem egészen úgy van azért, hogy most leülsz délelőtt, mint ahogy mindenki tanácsolja, mert leülsz, aztán vagy lesz belőle valami, vagy nem; bár Esterházy azt mondta, hogy az is munka, amikor kihúzod, amit az előző nap írtál, de hát ihlet kell. Föl kell készülnöd arra, hogy most dolgozni fogsz; úgyhogy továbbra is igen, nagyon lelkes vagyok.

Igen, idő azért kell. Nem drága a regényírás mint a flow eszköze, de idő azért kell hozzá, és ihlet is kell hozzá – de téma is kell hozzá? Vagy mi az ihlet? Az ihlet az a téged foglalkoztató probléma, vagy az ihlet az a téma, vagy az íráshoz való kedv? Az ihlet az, amit olvasol és akkor kibányászol belőle valamit? Mi lenne akkor az ihlet?

Kreatív írás képzésünk is van már a szegedi egyetemen, BA-specializáció; ott azt szoktuk tanítani, amit a retorika mond. Tehát hogy az utcán nem a téma hever, hanem az anyag. És az anyagból akkor lesz téma, amikor kérdéseket teszünk föl neki. És amikor jó, lelkes kérdéseket tudunk föltenni, amiket ugyanakkor a retorika mégis alátámaszt, szerintem ez az ihletett állapot. Tehát amikor például kutyaszar hever az utcán, és ezt hogyha szépen meg tudod kérdezni, hogy miért van ott, ki tette oda, miért nem takarították el satöbbi, az az ihlet, amikor ezt jól feldolgozod. Amikor nagyobb anyagok vannak, akkor meg még több kérdést tudsz föltenni, vagy még lelkesebb kérdéseket. Noha a kutyaszar nem kis anyag. Ez egy elég nagy témává fejleszhető. Ez a válaszom.

A mostani témánk három nagy szerzőt jár körül; így, kívülről nézve, irodalomtörténészként tekintve rájuk mindegyikük óriási vállalás meg hatalmas kockázat. Egyáltalán nem mernék regényt írni, de ha valakiről nem mernék regényt írni, akkor az Babits lenne; mert még Jókairól el tud az ember valamit képzelni, de Babitsról regényt írni! Szóval ezek az anyagok, amik megszólítanak vagy kérdést tesznek föl, ezek hogyan merülnek fel a sok lehetőség közül? Kavarog sok ilyen lehetőség úgy egymás mellett, és akkor kiválasztasz egyet, vagy párhuzamosan fut több is?

Mindig csak egy van. Nem tudom, miért, de mindig csak egy van. És nem csalódtam még egyikben se. Tehát van egy gondolkodási időszak, és azalatt eldöntöm, hogy mi a jó. Akkor az általában működik is. Itt az volt, hogy Babits, amikor megszerezte a diplomáját, először Szegeden tanított, és arról egy Apró Ferenc nevű ember írt egy kis könyvecskét. Abban minden benne van. Majd Róna Judit írt egy háromkötetes munkát, amiben minden benne van, amit Babitsról bármikor írtak. Percről percre le van írva, hogy mikor mit csinált. Például, hogy milyen néven írta alá a tanári jegyzőkönyvet a szegedi iskolájában.

Hol csével, hol téessel.

Igen. Igen. Mert valahogy még nem volt eldöntve, hogy neki mi a személyisége. Az például nagyon érdekes, hogy mikor hogyan írja. És aztán a második Jókai volt; volt egy időszak, nem tartott sokáig,

három–négy hónapig, amikor szerintem én tudtam a legtöbbet Jókairól. Amikor a PhD-értekezésemet írtam, volt egy három–négy hónapom, amikor jó voltam belőle. És abból még megmaradt egy kicsi. A harmadik Bessenyei volt.

Igen. Követtem, amiket nyilatkoztál meg írtál a könyvről, és abból azt raktam össze, hogy ténylegesen is a Babitscsal indultál. Azután, azt hiszem, az ÉS-ben írtál erről, hogy időben Bessenyei következett, és aztán valahogy közéljük tette Jókait. Mennyire volt meg ez előzetesen? Mikor Babitsról írtál, akkor volt valami elképzelésed arról, hogy ebből egy hármass kompozíció lesz? Mert hiszen a három könyv az összead egy negyedik problémát; mondjuk így, hogy mindegyiknek van saját mondanivalója, de mintha együtt erősítenék egymást, és létrehoznának egy negyediket. Szóval mi volt meg ebből előzetesen? Tehát Babitsból indultál ki, akkor még nem tudtál semmi mást?

Már akkor is mindent tudtam. (Nevet.)

De az is kevés volt.

Nem, nem tudtam semmit. Egyetemen tanítok, de igazából semmihez nem értek, csak Balassi Bálint utókorához 1594 és 1632 között, de már azt is elfelejtettem. Ahhoz is érttem. Mondjuk fél évig érttem hozzá igazán. Na. Babitscsal az történt, hogy amikor végigírtam, akkor vettem észre, hogy túlságosan *happy* a vége. Nehogy már *happy* legyen az *ending*. Ott szomorkodik, szerelem sincs, meg mindenféle bajai vannak, és aztán egyszer csak elutazik Fogarasra, lefordítja a Dantét, és

mindenki nagyon boldog. Gondoltam, meg kell nézni, nehogy már ennyire *happy* legyen! Ebben az országban mindenki szomorú. Nem? Hát hogy néz ki a *Himnusz*? Hát micsoda dolog az? *Szózat!* Hagyjál már! *Nemzeti dal*. Meg még mit nem!

Ha Babits fényképeit megnézzük...

Mi van vele?

Nem egy vidám fazon!

Nem! Nem vidám az se. De ez a történet, ez valahogy ilyen vidám lett. Akkor gondoltam, hogy ha Jókait előveszem, a tardonás időkben, '49–50-ben, nehogy már vidám legyen az is! Aztán közel mentem hozzá, és kiderült, hogy azokban az időkben találta ki a száz darab regényének a témáját. Bessenyei, aki pedig tényleg ilyen pokoli filozófiai szövegeken kotlott egész életében, a nyomorult, a végén, amikor hazajön Bécsből a világ végére, Bakonyszegre... Mindenki megőrült volna a helyében, nem? Majd az élete végén eljut egy regényhez, ami hát mégiscsak a magyar regényirodalom kezdete. Szóval nem sikerült igazi szomorúságot találnom.

Babitscsal kezdesz, és Babitsnál, a Babits-regényben, az első regényben alkalmazol egy keretet. 1930-cal indul az a kisregény, 1930-cal záródik, Szegeden történik ez az 1930-as visszaemlékezés. Egy Nyugat-est vagy Nyugat-matiné, és mintha itt emlékezne vissza Babits a szegedi éveire. Ezt tulajdonképpen Szeged-regényként is olvashatjuk. Én azt láttam benne, hogy itt a kiindulópontod a saját szegedi városra tekintésed. Mennyire helytálló ez?

Nagyon érdekelnek a helyek. Úgy látom, hogy számos területen sokkal fontosabb a hely, mint az idő. Nem? Elmondom, hogy például te hol éltél, hol élsz most, feleséged a Haribo gyár fejlesztőmérnöke-e; tehát hogyha ezekre a kérdésekre válaszolunk, akkor lehet, hogy jobb választ kapunk rólad meg a családotról, minthogyha azt kérdezzük, hogy mikor mit csináltál. Valahogy ez az élményem. Békéscsaba is érdekel, mert azt ismerem, és most már Szegedet is kezdem ismerni. Igen, érdekelt ez a dolog, és megnéztem építészettörténeti munkákat is; csak annyit akarok mondani, hogy a jelenlegi József Attila sugárúton volt egy templom, megszűnt, beépítették, emeleteket tettek bele meg szobákat, és iskola lett belőle. Ez azért eléggé megható, nem? Olyan iskolába jársz, ami egy templom! Ha kicsit odafigyelsz arra, hogy mondjuk a városok mennyire nem egy korból való épületeket tartalmaznak szomszédosan egymás mellett, akkor sok érdekességet lehet megfigyelni.

A másik két könyvnél is a hely fontos, vagy a helyek; ugye a Jókai-regény nemcsak Tardonát, hanem Erdélyt is kezdi kóstolgatni, Bessenyei Györgynél a visszavonulási hely a fontos; mindhárom hely valahogy periféria, Bessenyei Györgynél egyértelmű ez a Bécshöz való viszonyítás; Jókai esetében adódik a történelmi időszakból, hogy hol van, és akkor még a Budapest-vidék viszonylat nem is létezett így. Babitsnál már valamiféle száműzetésjellege van ennek a Szegednek Pesthez, a Négyesy-szemináriumhoz képest. Mennyire védhető az az olvasat, hogy azért a három regényt összekapcsolja ez a kívülhelyezettség, száműzetés-, kiűzetésjelleg? Túl erős belemagyarázás lenne ez a „magyar író vidéken” megközelítés?

Hát kétségtelen, hogy vidéken élünk, nem? De hogy ez jelent-e valamit, azt egyre kevésbé hiszem. Tehát hogy szerintem a magunk fajta, aki mondjuk ír, olvas, az jelen tud lenni akkor is, hogyha a teste nincs jelen feltétlenül. De lehet, persze. Grecsó, aki ugye Békéscsabán végzett, aztán átjött, elvégezte a szegedi egyetemet, majd elment a *Bárkához* szerkesztőnek; elmentem hozzá Békéscsabára, és mondtam neki, hogy jöjjön már vissza Szegedre, akkor akartunk egy ilyen irodalmi házat csinálni, és akkor azt mondta, hogy nem, merthogy ő Pestre készül. Tudod, de valahogy olyan unalmas, nem? Már megint Pestre készülsz? Te is? Te is Pestre készülsz? De egyébként ebből zseniális dolgok születnek. Zseniális mottója volt, amikor a Krúdytól azt idézte, hogy „Hajnaltalban megy egy vonat Pestre.” Ez a mottója egy hosszú, hosszú szépprózai művének. Valami ilyesmi a véleményem. Nem tudom. Azonkívül meg hát Szegeden azért van elég szerző. Van mondjuk hét? Nyolc? Többen úgyse beszélgetnének. Hát még az jó lenne, ha te ott volnál, de te se beszélgetnél... SzISz. Az lesz a neve az egyesületnek. Szegedi Írók Szövetsége. Szerintem ez nem baj. Nem baj, nem téma, és akkor, amikor ezek a figurák éltek, akkor meg főleg nem volt probléma ennyire.

Mi a műelemzős irodalomtudományban nevelkedtünk ott a nyolcvanas években, és az írói életrajzok gyanús dolognak számítottak.

Most is azok.

Most hol tartasz ezzel?

Nem, nem. Már nem így áll a dolog. Akkor kiirtottuk, megöltük, élő író nem jó író, de most az van, hogy az író életrajza, az csak egy ilyen áteresztő felület, amire a korszak kontextusa betör az értelmezésbe.

Ez a kultúratudományi megközelítés.

Oda már én nem nagyon követtem az irodalomtudományt, de ezt még tudom. Ez a szöveg, illetve hát ez a könyv abból eredt, hogy Proust mielőtt megírta *Az eltűnt idő nyomában* című művét, egy mutatoujjnyi vastagságú könyvében megírta az egészet, eleje, vége irodalomelmélet, közepén meg elmondja nagyon sűrűn a regényt. Ott arról beszél, hogy, ez egy idézet, tehát ami ennek a könyvnek a címe, miszerint hogy „Amíg másokkal voltunk”, az semmi. Az író csak akkor író, amikor ír. És ezért hiába kutatják a pozitivisták az életét máskor, abból nem következik semmi. Csak abból következik valami, ami le van írva. Tulajdonképpen ez annak az előfutára, amin mi felnőttünk. Az okos Roland Barthes szépen kidolgozta belőle ezt az egész ügyet. Úgy gondoltam, hogy megnézem, hogy mi van akkor, amikor nem írnak. Meg lehet figyelni, hogy ebben a könyvben nem írnak. Babits ott kotlott hat-hét verset, ahogy a kritikai kiadásból látszik, Jókai nézett maga elé vagy az égre vagy nem tudom, Bessenyei meg nagy nehezen eljut a regényhez. Tehát hogy mi van akkor, amikor nincsen semmi. Margócsy tanár úr azt mondta, hogy ez így szörnyen unalmas. Ha nem történik semmi. Hát ha nincs semmi, akkor nincs semmi, nem? Ezzel szerettem volna szembenézni, és nem mondanám azt, hogy nincsen semmi.

És mi van ezzel a mitológiával? A Jókai-mitológiával? Vagy a magyar mitológiával?

Azt én nagyon szeretem, mert ugye azt mondták neki... a szabadságharc alatt, az úgynevezett Honvédelmi Bizottmány kiadta ezt a parancsot, hogy mindenki, aki lát csatát, az írja meg. És Jókai nagyon ráharapott erre. Az egész, az egész életmű ebből következik, hogy komolyan vette ezt. Jó, az egész életmű nem, de a *Kőszívű ember fiai* mindenféleképpen ebből következnek. Ami hát mégiscsak egy elég jó könyv. Úgyhogy szerintem ő megírta ennek az egésznek a mitológiáját. Hát ez nem vicc azért, hogy egálra játszottuk az osztrákokkal, nem? Mert nagyjából ugyanannyian voltunk, mint ők, és akkor ezek meg behívták az ellenséget, aztán jól lekaratáztak. És mi még akkor se adtuk föl! És akkor valahogy ezt meg tudta írni. Erősen, gyönyörűen.

Petőfi, az akkor már halott Petőfi valahogy végig ott mozog a háttérben. Mennyire dokumentált Jókainak ez a Petőfi-komplexusa, ha egyáltalán lehet így nevezni; Petőfi minthogyha végig motiválná és hajtaná.

Hát ez, ez, amit az imént elmondtam, egyszerű szavaimmal, ez szülte azt, hogy a Petőfi nem tud meghalni. Ezek nem azok, akik megtalálták azt a szerencsétlen nőt Szibériában, nem idióták, vagy idióták, de azért idióták, mert azt akarják, hogy legyen már ennek bizonyítéka, hogy ez mekkora mitikus cselekedet volt, és akkor valamilyen formában éljen már tovább az a szerencsétlen Petőfi. Ennek a nagy kiötlője egyébként a Jókai volt.

Divatban van a kortárs prózában, hogy legyünk szórakoztatók, kiadói elvárás is, hogy legyen valami kerek történet, legyenek érdekes figurák. Itt az érdekes figurák végül is megvannak, de te mintha megnehezítenéd az olvasó helyzetét, és nem akarsz csak úgy szórakoztató lenni. Mintha ezek a regények

külön-külön is keresnék a formájukat; inkább kötném például Mészölyhöz ezt a nyelvkeresést, mint a 2010-es évek „kerek” regényeihez.

Mindig is Ottlikot szerettem, de nagyon. Minden évben elolvastam az *Iskola a határont*, aztán rájöttem, hogy a *Buda* jobb, aztán annál is jobbak az elbeszélések. Meggyőződéses, nagy rajongója voltam Ottliknak, de később valahogy eluntam. Ne legyél már ennyire gömbölyű! Állandóan gömbölyű. És akkor valahogy, valahogy visszataláltam Mészölyhöz. Nála nincsen megcsinálva egy dolog kétszer. És nagyon szeretném úgy tudni, hogy én sem csináltam meg egy dolgot kétszer. Hogy a poétikai megoldások mindig eltérőek. Persze, én is szeretem a magas példányszámot, szeretem a pénzt, a díjakat is szeretem, de azért nem árulhatjuk el a lelkünket. Végül is azért jöttünk, hogy kibillentjük a nézetrendszereket, nem? De.

Most belegondolok, hogy például Péterfy Gergely hogy írta volna meg ezt a témát, szerintem egészen másképp kerekítette volna. Az egyik ilyen összevetési alap lehetne számomra, hogy ő milyen receptszerűen írt egy igényes, ugyanakkor szórakoztató és nem melleleg házi olvasmánynak is adható regényt. Míg a három íróregényedről Petőné is, aki tananyagot készített róla az Aegon-díj honlapjára, elgondolkozik, és végül úgy dönt, hogy igazából nem tudná jó szívvvel a középiskolásoknak kötelezővé tenni. Mit szólsz te ehhez?

Büszke vagyok rá. Halál a receptre, szerintem. Tehát az egészben az az érdekes, hogy nem tudod, hogy soha nem tudod, hogy hogy kell megcsinálni, nem? Megcsináltál egyet, jó. Vagy nem jó. De mondjuk, abból kitanulhatnál egy receptet. Aztán előveszed a másik anyagot, elkezded a kérdéseidet föltenni, de arra már az a recept nem működik, kezdheted az egészet a nulláról előre. Vagy hátra. Vagy nem tudom. Tehát halál a receptre. A gyártás az nem jó. Ezért fontos Mészöly. Ő nem gyártotta. Mindig kitermelt valami újat, és hát a magam képességeihez mérten én is ezzel próbálkozom.

Fel lehetne sorolni a négy könyvnek a nagyon eltérő sajátosságait, még a Szentek hárfája hozta volna ezt a viszonylag kerek történetet, de utána sorra, ahogy jönnek a könyvek, mindnek új formája lesz; ugye ilyen szempontból leginkább mellbevágó talán az új regény, a Luther kutyái, ami szintén menet közben keresi a formáját. Nem mernék belemenni a Luther kutyáinak a tárgyalásába, nem vinném errefelé tovább, azt viszont kérdezném, hogy így a négy könyvnek az eddigi tapasztalatai nem jelentenek semmit egy ötödik könyvnel? Mozog most, folyamatban van benned valamilyen téma? Fölmerült valamilyen anyag, amelyiknek tetszel fel kérdéseket? Vagy tennél fel kérdéseket? Nem is vagyok kíváncsi a konkrét témára, csak merre felé mozogsz elfelé ettől a négytől, mert lassan már mind a négy sarokban voltál, akkor ez itt hatsarkos. Hová lehet mozogni most?

Különböző anyagok kiabálnak, de már kiválasztottam, hogy melyik anyag hallatszik a leghangosabban az én fülemben, és azon dolgozom. Ez a négy könyv, ami előtt egyébként van egy ötödik, a *Kész regény*, amit Németh Gáborral együtt írtunk, tehát mondjuk, az egy fél, egy fél regény; előtte meg vannak a nagyon korai novelláim, amit a *Jelenkor* nagyon kedvesen lehozott, de azért Ágoston Zolit szívesen seggbe rúgnám ezért. Jobb lett volna, hogyha azt mondja, hogy nem. Ennyi idő alatt valami tapasztalat fölgyűlik, vagy van egy olyan bizalom magam iránt, hogy talán meg tudom csinálni a következőt is, de amikor leülök, akkor nem tudok semmit. Azt hiszem, most az érdekel a

legjobban, hogy tényleg mondjuk, nekem tetszik ez a méret, tehát ezek mind egyformák, esetleg valamelyik vastagabb, némelyik vékonyabb, de hogy mondjuk ezt a méretet meg lehet-e csinálni úgy, hogy nincsen benne összefüggő történet. Hogy valami van benne, de az mi? És mégse legyen szörnyen unalmas. Valami ilyesmivel foglalkozom. És ha nagyon kíváncsi vagy – de nem szabad elmondani senkinek –, akkor ez a könyv a szerelemről szól.

Akkor nem kérdezek erről többet.

Ne kérdezz.

Különösen a Jókai-regényben fontos a táj, az a Jókai folyamatosan szemlélődik, azonkívül, hogy elmélkedik '48–49-ről vagy keresi a maga aktuális helyét meg bujdosik, de közben fest, járja a tájat és szemlélődik; az erdélyi út is elég jelentős részben a tájakról szól. Ez a Jókai-regények szempontjából jött be neked, vagy miért lett ebben ez a tájszemlélés ennyire fontos? Csak ez alapján a szöveg alapján, ha mondjuk egy amerikai olvasó elolvasná ezt a regényt, azt hinné, hogy egy festő életrajza. Ez a vizuális része, ez miért értékelődik így fel?

Hát korábban, amikor még nem volt net, akkor többször megkérdeztem magamtól, hogy mit csináltak az emberek, amikor még nem volt tévé. Mivel töltötték az életüket, amikor nem tudtak tévét nézni? Kádár János mivel töltötte az életét? Állítólag a cowboyfilmeket szerette. De mit csináltak? Ma végig busszal utaztam Szegedtől idáig, hát itt senki nem nézi a természetet. Mindenki kuksizza az okostelót. És most már nem látom annyira tragikusnak. Régen egy hétfő, az a halál volt, mert nem volt adás. Nem? Mit csináltak? Ezt csinálták szerintem. Ezer és egy módja volt annak, hogy hogyan figyelték az őket körülvevő teremtett természetet, illetve amit az emberek hoztak létre. És akkor verseket írtak, prózát írtak, beszélgettek róla, lefestették, nem tudom, zeneműveket szereztek. Ők ilyen méltóságosan gondolkodó emberek voltak, vagy hát ilyeneknek gondolom el őket. Ez néha segítség. Már hogy nekem, élni, most.

Babits esetében meg tulajdonképpen éppen a város lesz egy sajátos táj, és ez valahogy ki is mondódik, hogy a városnak is van ilyen tájjellege.

Igen, igen, igen. Ott volt még valamennyi a várból, nem úgy nézett ki, mint most nyilván, kilencszázhat-nyolcban volt ott egy ilyen épített környezet, amiben ő ugyanúgy elmerült, elsősorban verseket írt. Meg nézett ki a fejéből, de hát ez szerintem teljesen természetes volt a televízió előtt... Merthogy ugye az a távolba látás. Ők nem láttak a távolba, hanem azt nézték, ami ott van, és azon néha túllendülve volt Caspar David Friedrich vagy nem tudom én, kicsoda, én ezt így látom.

A Babits-regénynek van egy lezártága, kerekése; a Jókai-regényt én valahogy elfogadom ebben a mozaikos szerkezetében úgy, ahogy van; a harmadik regénynél, a Bessenyeinél még olvasnám tovább. Van bennem egy kíváncsiság azzal az egész történettel kapcsolatban. Visszafele is olvasnám tovább, valahogy az előzményeket is várnám, hogy épüljenek, meg azt a már fölépített a világot is követném. Ez egy ilyen beépített hiány ott a regény végén, látod-e esetleg – nem is hogy folytathatónak, de valamilyen más módon építhetőnek azt a világot? Számomra nagyon izgalmas, a korszak is nyilván, de egyáltalán az ő figurája.

Egyszer beszélgettünk Ágoston Zolival, a *Jelenkor* főszerkesztőjével arról, hogy Esterháznak ezek a kései kardozös könyvei milyenek. És akkor azt mondta egyszer váratlan zsenialitással, hogy ha van 'A' meg 'B', akkor annak az lesz a vége, hogy az egyik jobb, mint a másik. Nem kell rosszabbnak lenni valójában, de hogyha van A, B, meg C megoldás, akkor az egyik az gyengébb lesz így is, úgy is. Az egyik meg a legjobb lesz. És ez a hármasság, ez itt is sajnos fenyegető. És van; többeknek tetszik a harmadik, de szerencsére a másik kettő is tetszik sokaknak. Hát ezek ilyenek. Én nagyon szeretem egyébként. Az ott egy falusi környezet, amiről van valamiféle fogalmam, és megpróbáltam megcsinálni. Azért Babits az otthonosabb. Tudom, hogy hol sétált meg hol voltak a székek. De Bakonyszeg? Hát olyan nincsen. Tardona meg ugye Miskolc mellett valami kis falucska, de ott se jártam. Nem tudom, hogy micsoda, volt-e egyáltalán az a nemes, akinél ő járt, nem tudom. Ez ilyen, néha ki tudod találni azt, amit nem ismersz.

A Bessenyei-regénynél a megírt szövegnek van egy aktív megíratlan része, annak a nőnek a története, tehát lehetne írni egy Bessenyei Anna-regényt. Az ő verseit nyilván nyilván olvastad, vagy utánamentél ezeknek a vonatkozásoknak is. Milyen volt vagy mit lehet tudni erről a figuráról, Bessenyei Annáról? Mi az, amit te találtál ki, mi az, ami róla tudható?

Természetesen szeretők voltak, nem kell bonyolítani.

Utánanézttem más forrásokban is, és ennyire egyértelműen sehol nem szerepel, mint nálad; akkor te honnan tudod?

Nem mondják így, vagy nem mondják úgy, vagy ha nem is mondják, én akkor is így gondolom. Egyébként meg egy kultúraszony volt. Nagyon érdekes, nyilván ennek részben az az oka, hogy a régi magyar irodalom felől jövök, ami csak 1772-ig tart, Bessenyei Ágis *tragédiájáig*. Ott azért, hogyha valakit bezárnak egy börtönbe, két börtönbe, akkor biztos, hogy írni fog. Mert megtanították arra, hogy hogyan kell ezt a dolgot feldolgozni írásban. És egyszerűen ez motivált mindent. Fel tudta dolgozni ő is. Anna is föl tudta dolgozni, és jók, nagyon jók a versei. Labádi Gergő barátom, aki tizenkilencedik százados volt, ő segített a megértésében ennek, meg annak a megértésében, hogy a felvilágosodás az hogyan hatotta át a középnemességet.

Lehet folytatni a Bessenyei-történetet? Ki lehet kényszeríteni belőle még egy regényt?

Nem! Valahogy úgy vagyok, hogy semmit nem tudok elolvasni még egyszer, amit befejeztem. Annyira készültem erre az elsőre, hogy aszongya, *Szentelek hárfája*, hogy majd lesz egy nyár, és akkor előveszem, elolvasom. Hát nem. A belem kifordul mindegyiktől.

És amikor hallgatod, hogy felolvassák?

Az teljesen más! Teljesen más minőség, mint amikor én olvasom. Nem föl, hanem amikor csendben olvasom. Én írtam, és azt akarom mondani, hogy a végén van egy olyan fázis, amikor föl szoktam olvasni az egészet magamnak. Mondjuk egy hét alatt egy ilyet azért föl tudok olvasni. Akárhogyan, de fölolvasom magamnak. De ezt csak azért, hogy lehet-e lélegezni közben meg ilyen parasztos okokból. És van egy olyan fázis is, amikor tudom kívülről. Ez nem múlik el. Ezért annyira unalmas, mert előveszem, és tényleg az van odaírva, amire emlékszem.

Borzasztó!

Borzasztó! Rémületes! Megcsináltad egyszer, biztos vagy benne, hogy elfelejtetted, és nem! Csak mondom. Szerintem mindenki tud regényt írni, egyet biztosan.

A másodikkal kell elkezdeni.

... kezd a másodikkal, de utána meg van egy ilyen nehéz helyzet. Igen.

Vannak ilyen módszereid, hogy reggel 4-kor kelni vagy reggel 8-kor indulni az írással? Nyilatkoztál ilyet vagy írtál erről a visegrádi alkotótábor-jellegű kényszerhelyzetről, hogy bekényszeríted magad egy ilyen csőbe, és akkor ott azt végig kell csinálni.

Igen, az előző házasságomból az anyósomnak a testvére lakik ott, nagy család, barátok vagyunk, és hozzájuk szoktam elmenni. A változatosság kedvéért az embert úgy hívják, hogy Kovács János. Nagyon jól érzem magamat náluk, van egy kis lakosztályom, és valóban, nyolctól délig dolgozom. Akkor adnak enni, koszt-kvartélyt kapok tőlük, nagyon hálás vagyok nekik, és utána még sétálok egyet, alszom egy kicsit, olvasok, és négytől nyolcig még négy óra. És akkor tudok termelni. Mert ugye az az ördögi a prózáírásban, hogy van egy mennyiség. Vannak, akik cinikusán mondják,

hogy a feladat egyik része az, hogy a két borítót minél távolabb helyezd el egymástól. Valamekkora mennyiséget ki kell termelni akkor is, hogyha egy ceruzavastagságot termelek. Erre ott, azok a visegrádi hetek jók.

Irodalomtörténésznek lenni se könnyű, meg kritikusnak lenni se könnyű, de mindezek mellett, egyetemi tanítás mellett még regényeket is írni, ez elképzelhetetlen így kívülről. Mi mindenről mondasz le, hogy alakítottad át az életedet az utóbbi években? Minek a kárára megy?

Tulajdonképpen a tudománynak a kárára megy. Szerintem kritikát eleve ilyen trottyoknak már nem kell írni. Ötvenöt éves vagyok, már nem értek meg mindent. Már úgy, hogy az újak mást olvasnak, más a zenéjük, itt van Bartók Imre, a *Jerikó épül*, ott már nem értem a tapasztalatot, amiből származik. Az irodalomtudományt, az irodalomtörténet-írást meg kicsit eluntam. Mindig azt veszed észre a könyvben, amire az értelmező nyelved megtanított. Az fölkínál egy szót, fogalmat, jelenséget, és akkor azt minduntalan észreveszed. A következő könyvben is azt veszed észre; ezt megtanítod a gyerekeknek, de valahogy ez unalmas. Nem erre szerződtem. Most úgy élek, hogy van a Tanulmányi és Információs Központ a bölcsészkar mellett Szegeden, egy jó nagy könyvtár, ott vannak kutatószobák és a 2006-os kutatószoba az enyém, oda bemegyek, reggel 8 órára – nem tudom magam megelőzni, mert 8 előtt nincs nyitva a könyvtár. Ott szoktam dolgozni, vagy tanítok az egyetemen, de nincs sok óráim már. Szilágyi Zsófi, a tanszékvezetőnk észrevette ezt a dolgot, vagy lehet, hogy mondtam neki, és akkor most elsősorban a kreatív írás irányítása a feladatom.

Akkor a regényírókat tisztelik, és hagyják, hogy csinálja, ami közel áll hozzá?

A sznobéria az jó! Segíti az életemet a sznobéria. Hogy minduntalan dedikálnom kell, de csak azért, mert örülnek neki, hogy látnak egy írókat közelről, miközben az egész nyomorult életünket az írókra pazaroljuk. És akkor hozza a könyvét, hogy írjam alá, mondjuk a tanulmányi osztály vezetője, aki egy nő. Egy nagyon kedves nő. És hozza, hogy írjam alá. Vagy a Kothencz nevű tanulmányi osztály-vezető adminisztratívja, aki, aki szintén hozza. És akkor ez nekem jó. Örülök is neki.

A Balassi-utódok regénye megszületik majd?

Az utolsó tudományos művem 1594 és 1632-vel foglalkozott, és akkor, ott jöttem rá, hogy abban nincs benne semmi, csak amit én beletettem. A szépirodalom meg nem ilyen természetű. Jóval több dolog van benne. Valahogy ebbe az irányba mozdultam el.

Mikor várhatjuk a következő könyvet? Szoktál te részleteket publikálni? Nem nagyon szoktál. Mikor már kész van, akkor valamit?

Hát, néha adok ennek-annak, de nem, valóban nem szoktam. De most a *Luther kutyáival*, ennek a menedzselésével vagyok elfoglalva, mert erről úgy gondolom, hogy ezt megcsináltam. Nem az, hogy nagyon faszagányos lenne, ahogy Balázs Mihály nevű régi magyaros kollégám szokta mondani, faszagányos lenne, de meg van csinálva. És kíváncsi vagyok, hogy a többi ember mit mond.

Hogy lehet erről kérdezni és beszélgetni? Annyira személyes az egész, miközben persze regény, hogy én nem bántam, mikor azt mondták, hogy Az amíg másokkal voltunkról kell beszélgetnünk.

Nem bántad?

Nem bántam. Nem bántam, hogy nem a Luther kutyáiról kell beszélgetnünk.

Hát nem tudom. Nem tudom. Holnap Egerbe megyek, véletlenül úgy alakult, hogy van a Molnár Feri nevű ember, akinek a lakásán van egy beszélgetősarok, hát meglátjuk, hogy miket kérdez. Ez mindenkire érdekel. Mindenkinek eszébe jut valami hasonló eset, hogy hú, de beteg volt az apám, mielőtt meghalt. Hát mondom, persze bazd meg, hát majd egészségesen fog meghalni. Tényleg, ennek van egy ilyen rossz része. Egy ilyen fenyegető része, amikor ennyire magukra értik, de hát én ezt az őszinteséget nagyon komolyan gondoltam, lehet, hogy túl is lett húzva, de hát ezt csak másokkal tudom megbeszélni.

Ettől nehéz, mert hogyha elkezdek okoskodni a könyvről, írni se szívesen írnék róla...

Köszí szépen.

Mert erről hogyan tudálékoskodjon az ember? A Babits-regényről meg lehet írni, hogy akkor hogy volt Babits, meg milyen a regény szerkezete, de a Luther kutyáinál hogyha nagyon okos vagy, akkor nem a

lényegről beszélés... De mi a lényeg? Tehát itt nem kerülhető meg a saját személyes tapasztalatokkal való küzdés. Ezekről viszont még egyszer beszéltetni a szerzőt, mikor már megírtad...

Nehéz, nehéz így. Most pillanatnyilag az a vége, hogy a hónap végén lesz egy pszichiátriai konferencia Szegeden, és oda elhívtak minket, engem meg az orvost, aki megműtötte az agyamat. És két pszichiáter fog vallatni mindkettőnket ugyanarról az élményről. Tehát ez a vége. Ez az alja az egésznek. Amikor jönnek a lélek orvosai, és kifaggatnak mindkettőnket, mert ez az ember, akit már korábbról ismerek, amikor bekerültem a kórházba, leült az ágyam szélére és azt mondta, hogy – csúnyábban beszélt, ahogy itt csúnya szavakkal is megírtam – ha elrontja, akkor nem fogom megismerni, mire legközelebb találkozunk. És azért ez megüti az embert. De nem fogom elrontani, csak ha elrontom, akkor nem fogjuk megismerni egymást többet. Ilyesmikről szoktam beszélgetni, meg nyilván arról az eltérésről, ami az őszinteség ellenére a valóság meg a nyelvi ábrázolás között van. Tehát hogy ez nem ugyanaz. Akármennyire pontos akarsz lenni, a nyelv az leválik.

És akkor meg kellett beszélni az emberekkel, kit írhatasz bele, kit nem írhatasz bele? Kivel beszélted meg? Kivel nem beszélted meg?

Egyáltalán senkivel.

Senkivel?

Senkivel nem beszéltem meg, jelenlegi feleségem csúnyán megrótt bizonyos dolgokért, az előző is megrótt bizonyos dolgokért, de hát azt mondtam, most megírom, ahogy én ezt gondolom, és utána elolvashatják először. A jelenlegi feleségemnek föl is olvastam a kéziratot. És az első feleségem is olvasta a kéziratot, és mondtam, hogy majd ha nem tetszik, akkor megváltoztatom. De nem változtattam meg.

De nem tetszett.

Nem, nekem úgy tetszett, ahogy le volt írva. És akkor ebből lettek konfliktusok, de hát ez ilyen. Nem baj. Megbocsátottak.

KS
M
LO
PA
a
W
S
A
E
va
G
E
R
D
NIZ

st
s
y
v
d
k
lea
t
ei
ze
o
R
N
gek
G
he
P
ok
GB
e
c
T
ü
R

